

«Τόποι-Μνημεία-Μουσεία για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης»

Πλατεία Ελευθερίας

Γραπτή μαρτυρία

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' - ΙΙΙ

Αρχαί Ιουλίου 42. Πρώτη επίσημος ανθεβραϊκή εκδήλωσις. Πρόσκλησις διά του τύπου Ισραηλιτών αρρένων 13-45 ετών εις την πλατείαν Ελευθερίας. Εντύπωσις και συγκίνησις εις τους κοινοτικούς κύκλους. Πρωΐα Σαββάτου 12 Ιουλίου εις την πλατείαν Ελευθερίας. Οργάνωσις καταγραφής και στάσις των οργάνων της Γκεστάπο έναντι των Ισραηλιτών. Εξευτελισμοί και κακοποιήσεις. Πρόσκλησις εκατοντάδων καταγραφέντων διά την επομένην Κυριακήν και αποστολή των εις έργα. Συνέχεια και τέλος καταγραφής την Δευτέραν 14 Ιουλίου. Συνέχεια εξευτελισμών, απειλαί της Γκεστάπο. Στάσις κοινού και αρχών.

Τας πρώτας ημέρας του Ιουλίου 1942 εδημοσιεύθη εις τας εφημερίδας της Θεσσαλονίκης επίσημος ανακοίνωσις της Γερμανικής Στρατιωτικής Διοικήσεως Θεσσαλονίκης-Αιγαίου. Δι' αυτής προσεκαλούντο άπαντες οι Ισραηλίται άρρενες, ηλικίας 18-45 ετών, όπως παρουσιασθούν εις την πλατείαν Ελευθερίας την πρωίαν του Σαββάτου 12 Ιουλίου, ώραν 3ην πρωινήν, επί απειλή αυστηρών ποινών. Της προσκλήσεως ταύτης εξηρούντο οι Ισραηλίται Ιταλοί και Ισπανοί υπήκοοι. Η ενέργεια αύτη υπήρξεν η πρώτη, από της Κατοχής, επίσημος εκδήλωσις αντισημιτικής πολιτικής εν Θεσσαλονίκη. Εύλογος συγκίνησις κατέλαβε τον ισραηλιτικόν πληθυσμόν, διότι η ανακοίνωσις δεν ανέφερε τους σκοπούς της συγκεντρώσεως ταύτης. Δια τούτο εδίδετο ελευθέρα διέξοδος εις παντοίας φήμας και διαδόσεις ανησυχητικάς. Οι κύκλοι οι προσκείμενοι εις την Κοινότητα έσπευσαν να πληροφορηθούν τον σκοπόν της καταγραφής. Διεπιστώθη ότι επρόκειτο να χρησιμοποιηθούν οι Ισραηλίται εις την εκτέλεσιν στρατιωτικών έργων εντός της περιφέρειας της Μακεδονίας, αναληφθέντων εκ μέρους ωρισμένων εργοληπτικών εταιρειών και ιδίως του οίκου I. Μύλλερ. Αμέσως οι περί την Κοινότητα έσπευσαν να εξασφαλίσουν, διά της επαφής των προς την Γκεστάπο, ωρισμένας εξαιρέσεις εκ της υποχρεωτικής εργασίας διά τους υπαλλήλους της Κοινότητος και των φιλανθρωπικών, εκπαιδευτικών και θρησκευτικών ιδρυμάτων. Η Γκεστάπο εδέχθη να απαλλάξη ωρισμένον μόνον αριθμόν εξ αυτών.

Η πλατεία Ελευθερίας ευρίσκεται εις την παραλίαν και πλησίον του τελωνείου της πόλεως. Περιστοιχίζεται από μεγάλα νεόδμητα κτήρια, της εμπορικής περιοχής της Θεσσαλονίκης. Πολλοί δρόμοι κεντρικοί καταλήγουν εις αυτήν και η κίνησις περίξ της είναι πάντοτε ζωηρά. Η πρωΐα του Σαββάτου ενωρίς συγκεντρώνει πλήθη, προσερχομένων καθ' ομάς Ισραηλιτών. Εις τα άκρα των δρόμων, πολλοί περίεργοι χριστιανοί, παρακολουθούν το θέαμα. Εις το οίκημα της Ιωνικής Τραπέζης (το οποίον είναι επιταγμένον υπό των Γερμανών) δεκάδες υπαλλήλων του Δήμου, υπό την εποπτείαν Γερμανών της Γκεστάπο και των τεχνικών γερμανικών υπηρεσιών (Strassenbahn) έχουν οργανώσει γραφεία καταγραφής των Ισραηλιτών. Εις έκαστον

καταγραφόμενον χορηγείται δελτίον εις το οποίον καταχωρούνται το όνομα, το επάγγελμα, η κατοικία και ο αύξων αριθμός του. Γίνεται πρόχειρος εξέτασις ωρισμένων μόνον περιπτώσεων αναπήρων εκ μέρους ιατρών Ελλήνων. Οι ανάπηροι πολέμου εξαιρούνται γενικώς. Εις ολίγους πάσχοντας χορηγείται αναστολή προσελεύσεως μακράς ή βραχείας διάρκειας. Ο πρόεδρος της Κοινότητος Σαλτιέλ μετά του Αλμπάλα, παρακολουθούν εις τα γραφεία της Ιωνικής Τραπέζης την εργασίαν, κατόπιν προσκλήσεως της Γκεστάπο.

Κατά την συγκέντρωσιν ταύτην σημειούνται αρκεταί κακοποιήσεις υπό Γερμανών στρατιωτικών και αξιωματικών εις βάρος των Εβραίων. Επειδή μερικοί εξ αυτών εβράδυνον να προσέλθουν, κτυπούνται βαναύσως διά των χειρών, των ποδιών και του βούρδουλα. Μία ομάς Γερμανών ναυτικών δείχνει υπερβολικήν αγριότητα εις τας κακοποιήσεις αυτάς. Οι Γερμανοί χωροφύλακες της στρατονομίας (F. G.) χύνουν τα μπουλντώκ εναντίον ωρισμένων Ισραηλιτών, διότι ετόλμησαν να καπνίσουν ή να φορέσουν κάλυμμα εις την κεφαλήν των διά να προφυλαχθούν από τον καυστικό ήλιον του Ιουλίου. Άλλους Ισραηλίτας οι οποίοι, κουρασθέντες από πολλών ωρών αναμονήν, εκάθησαν κατά γης, οι άνθρωποι της Γκεστάπο δέρνουν και μέχρι αιματώσεως. Εις βαθμόν ώστε να προσκληθή το αυτοκίνητον φορείον του Ερυθρού Σταυρού και να τους μεταφέρη εις τας οικίας των. Εις άλλους Ισραηλίτας επιβάλλεται η υποχρέωσις συνεχούς και επί ώρας ακαταπαύστως, εκτελέσεως γυμναστικών ασκήσεων κοπιωδών, επ' απειλή ξυλοδαρμού. Τέλος, άλλαι ομάδες Γερμανών υποχρεώνουν Ισραηλίτας εις την εκτέλεσιν εξυτελιστικών κινήσεων (τούμπες) υπό τα όμματα των χριστιανών περιέργων και θεατών. Προς συμπλήρωσιν δε του θεάματος λαμβάνονται και φωτογραφίαι της συγκεντρώσεως εκ μέρους Γερμανών και φωτορεπόρτερ, αι οποίαι αμέσως την επομένην παρετίθεντο εις τον ελληνικόν τύπον με χαρακτηριστικάς, εις βάρος των Ισραηλιτών.

Η καταγραφή, λόγω του μεγάλου πλήθους των προσελθόντων (8500 περίπου), δεν επαρατώθη το Σάββατον. Εν τούτοις, ωρισμένοι εκατοντάδες εκ των καταγραφέντων, εκλήθησαν να προσέλθουν την επομένην Κυριακήν και απεστάλησαν εσπευσμένως εις τα λατομεία Σέδες, Νάρες και Τεμπών. Την Κυριακή ακριβώς ελήφθη εις τα γραφεία της Κοινότητος τηλεφώνημα εκ της Γκεστάπο, διά του οποίου ηπειλείτο η λήψις αυστηρών μέτρων, εάν εσυνεχίζοντο αι διαδόσεις περί διαπραχθεισών ωμοτήτων εις βάρος των Ισραηλιτών. Εκ των υστέρων εγένετο γνωστόν πού ωφείλετο η ενέργεια αυτή της γερμανικής κρατικής αστυνομίας. Μία οικογένεια εκ των καλύτερων χριστιανικών της Θεσσαλονίκης, εις την οικίαν της οποίας διέμενε ο Γερμανός στρατιωτικός διοικητής, εξέφρασε προς αυτόν την έκπληξιν και την λύπην διά την απάνθρωπον μεταχείρισιν των Ισραηλιτών εις την συγκέντρωσιν της πλατείας Ελευθερίας. Ο Γερμανός διοικητής προέβη τότε εις συστάσεις προς την Γκεστάπο, κατ' ακολουθίαν των οποίων εξετόξευσε τας απειλάς τηλεφωνικώς.

Την Δευτέραν 11 Ιουλίου, εσυνεχίσθη η καταγραφή των υπολοίπων Ισραηλιτών. Η στάσις των Γερμανών έναντι των προσελθόντων υπήρξεν κάπως αδιάφορος. Ούτω κακοποιήσεις δεν εσημειώθησαν. Αργά μόνον την μεσημβρίαν, ωρισμένοι Γερμανοί στρατιωτικοί υποχρεώνουν τους φεύγοντας Ισραηλίτας να σύρονται κάτω εις τους δρόμους, γυμναζόμενοι εξαναγκαστικώς, και να ενεργούν κινήσεις προκαλούσας την συγκέντρωσιν των περιέργων και την γελοιοποίησιν των Εβραίων. Εννοείται ότι εις όλας

αυτάς τας ενεργείας των Γερμανών (καταγραφή, επιτήρησης και τάξις), παρείχον την συνδρομήν κρατικοί υπάλληλοι (καταγραφείς της υπηρεσίας του Δήμου) και αστυνομικά όργανα.

Είναι άξιον παρατηρήσεως το γεγονός ότι εις την περιπέτειαν αυτήν της ομαδικής καταγραφής και εξαναγκαστικής συγκεντρώσεως προς εργασίαν 8000-9000 Ισραηλιτών Ελλήνων πολιτών, ουδεμία εξεδηλώθη αντίδρασις ούτε της χριστιανικής κοινωνίας, ούτε των κρατικών και τοπικών αρχών. Η μακεδονική μητρόπολις και οι Ισραηλίται είχαν το ατύχημα να διοικούνται τότε από τον κ. Σιμωνίδης όστις, κατά γενικήν ομολογίαν, διά να συγκρατείται εις την θέσιν του, όχι μόνο δεν ήρχετο εις διάστασιν με τους Γερμανούς, άλλ' έδειχνε προθυμίαν πολλήν εις την εκτέλεσιν των διαταγών τους. Και η κοινή γνώμη; Και αι οργανώσεις; Και οι διανοούμενοι; Η μεν χριστιανική κοινωνία παρακολουθούσε με συμπόνιαν την τύχην των συμπολιτών της και συνείχετο από τον φόβον μη ακολουθήση και διά τους χριστιανούς η ίδια μεταχείρισις. Αι οργανώσεις, όμως, και οι διανοούμενοι ουδεμίαν εξεδήλωσαν διάθεσιν επεμβάσεως, αν μη διά να ανασταλούν τα πιεστικά μέτρα κατά των Ισραηλιτών, τουλάχιστον διά να εφαρμοσθών ηπιώτερον. Τα αίτια της στάσεως ταύτης του χριστιανικού πληθυσμού έναντι του εβραϊκού ζητήματος (όπως ήρχισε τώρα τιθέμενον από τους Γερμανούς) είναι πολλά και ποικίλα. Ανάγονται εις τας καθόλου σχέσεις των δύο στοιχείων και η έρευνά των εκφεύγει του παρόντος βιβλίου, αποτελούσα έργον του ιστορικού όστις θα ασχοληθεί με την γενικήν ιστορίαν της Μακεδονίας από της ελληνικής απελευθερώσεως της. Εκείνο μόνον αρκούμεθα να σημειώσωμεν: ότι η στάσις τόσον της χριστιανικής κοινωνίας, όσον και των ηγετικών στοιχείων αυτής εν Θεσσαλονίκη, εις την περίπτωσιν της εφαρμογής του αντισημιτικού προγράμματος των Γερμανών, υπήρξεν εντελώς διαφορετική από την στάσιν της χριστιανικής κοινωνίας εν γένει της ελληνικής πρωτευούσης, όπως θα αποδειχθή κατωτέρω.

Γιακοέλ, Γιομτώβ (1993) *Απομνημονεύματα 1941-1943*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, σσ. 57-60.